



8 februari 2023

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Oplossingen aanreiken voor het onderwijsstelsel... vmbo, mbo, havo... ieder voor zich... of met het oog op het geheel?

1 Inleiding

We zijn druk bezig met het analyseren van het voorstel met betrekking tot de regeling voor de macro-doelmatigheid in het Nederlandse hoger onderwijs. In Vlaanderen gaat het daarbij toch wat anders, dus maar even de nationaliteit genoemd. Om alles goed op een rijtje te zetten is veel energie en denkkracht nodig, vandaar een korte nieuwsbrief. Maar wel over een prikkelend onderwerp nl. de inrichting van ons onderwijsstelsel. Er wordt ingegaan op een aantal recente signalen die worden afgegeven in de media, en die smeken om een korte reactie. Later dit studiejaar komen we er zonder meer uitgebreider op terug.

2 Eerst het hbo...

Aan het begin van dit studiejaar werden uit verschillende hoeken alvast een aantal voorschotten genomen op de uitkomsten van de toekomstverkenningen die OCW aan het uitvoeren is voor het hoger onderwijs. Zaken die daarbij zoal voorbijkwamen, waren:

- Hogescholen of delen ervan kunnen worden omgevormd tot universiteiten;
- Universiteiten moeten beroepsgerichte opleidingen afstoten en inleveren bij hogescholen;
- Vwo'ers moeten meer naar het hbo en het wo kan daaraan meewerken;
- Het toevoegen van het Professional Doctorate kan de status van het hbo verhogen;
- In het kader van het levenlang ontwikkelen moeten hogescholen ook delen van opleidingen bekostigd kunnen aanbieden.

Het is dus afwachten hoe dit alles is terug te vinden in het rapport van OCW dat ergens in mei of juni zal worden uitgebracht rond de vernieuwingen binnen het hoger onderwijs, en dan nog los van de discussies over de internationalisering en de aanpak daarbij.

Wat overigens sterk opviel bij die stukken in de media is dat vooral de problemen in beeld werden gebracht, maar de oplossingen in deze fase behoorlijk schaars en vaag waren. Dat is erg logisch want schoten voor de boeg worden nu eenmaal niet voor niets zo genoemd.

3 Mbo en ook het vmbo... en het havo... verlengen

Het mbo staat al langer in de spotlights, op allerlei manieren en om erg veel redenen. Een van de meest opvallende insteken daarbij is de introductie van het begrip 'waaier' door minister Dijkgraaf. Daarmee wordt kort door de bocht bedoeld dat onze arbeidsmarkt haar mensen kan werven vanuit het mbo, hbo en wo, met allemaal een duidelijke betekenis voor het invullen van functies. Een loopbaan kan overal beginnen, ook in de breedte, met verdieping en vervolgens aanvullende scholing, met diploma's en certificaten op een hoger niveau.

Natuurlijk hechten mensen aan formele getuigschriften en graden, maar mogelijk dat in de nabije toekomst het meer en meer om de vereiste competenties gaat en het zich snel aan omstandigheden kunnen aanpassen. En ongetwijfeld blijft de waaier ook wel een soort 'Rad van Fortuin' of een carrousel of een mallemlen... en daarop is eigenlijk niemand goed voor te bereiden.

Onlangs verscheen in de Volkskrant een artikel van drie oud-bestuursleden van onderwijskoepels over het vmbo het mbo en in samenhang daarmee het havo (opgenomen in de bijlage). Interessante stellingen werden ingenomen, maar kennelijk was er geen redacteur die op voorhand kritische kanttekeningen kon plaatsen. Ook heftige reacties in de dagen erna bleven uit. Tekenend?

Hetgeen naar voren werd gebracht over de versterking van het vmbo en het mbo, de waardering voor deze onderwijstypes en de meerwaarde voor de arbeidsmarkt kan niet anders dan te worden onderstreept. Daarmee weken de drie heren niet echt af van eerdere pleidooien en pogingen om het beeld bij het grote publiek te kunnen veranderen. Wel is de uitspraak over het verlengen van het havo weer vernieuwd, een voorstel dat al heel lang ergens heeft liggen verstoffen.

Maar het opmerkelijke hierbij is het voorstel om te gaan sleutelen aan de lengtes van de schooltypes vmbo en mbo om het daarmee mogelijk te maken tot een versterking, verbreding en verdieping te komen. Dit dragen ze aan en zie de annex voor de verdere argumenten:

- Het is noodzakelijk het vmbo te verlengen naar vijf tot zes jaar en de algemeen vormende vakken te versterken (mavo-plusniveau)...
- De havo moet van vijf naar zes jaar worden uitgebreid...
- Het mbo zou weer van drie naar vier jaar moeten gaan...

4 Consequenties...?

Laat men, de overheid bijvoorbeeld, dit alles maar meenemen in de besprekingen rond het gehele stelsel, zeker in kwalitatieve zin. Maar wat ons nadrukkelijk heeft verbaasd, is het doorrekenen van deze voorstel als het gaat om de leerlijnen die na de basisschool kunnen gaan ontstaan. Mogen we die maar gewoon even voor u als lezer en betrokkene op een rijtje zetten?

- Als het havo zesjarig wordt, zal het hbo een jaar dienen in te leveren, zodat de weg naar een bachelorgraad via het havo en vwo in beide gevallen negen jaar duurt. Of ziet men bij het w.o. de bacheloropleiding puur als tussenstation voor de Master, zodanig de aanpak met een vierjarig traject in het hoger onderwijs het behouden van de vierjarige hbo-bacheloropleiding rechtvaardigt? Overigens kan de Ad-opleiding gewoon twee jaren blijven omvatten.
- Als beide wensen voor het vmbo en mbo worden ingewilligd, ontstaat er een route van zes plus vier jaren, dus van tien (10) jaren. Naast het havo en vwo is die route veel langer aan het worden. Is het de bedoeling dat mbo-4-afgestudeerden nog naar het hbo en dan vooral de Ad gaan of is de insteek dat het hoogste niveau in het mbo van 4 naar 5 wordt getild, dus gelijkwaardig aan de Ad? Is men van mening dat deze route hiermee aantrekkelijker wordt voor leerlingen en ouders, of juist voor het werkveld?
- Is de gedachte dat het havo twee fases gaat kennen, een eerste fase van vier jaren en een tweede fase van twee jaren?
- Mogelijk dat wordt gehint met het noemen van 'mavo-plus' dat de bezitters ervan kunnen doorstromen naar het mbo, in een later jaar ervan, maar ook naar de tweede fase van het havo.
- In het verlengde daarvan zou je dan moeten denken aan meerdere doorstreek-opties, op allerlei momenten vanuit de leerlijn vmbo-mbo naar het havo, en mogelijk ook omgekeerd.

Afwachten dus maar. Het mavo, dus vmbo-t, krijgt ook steeds meer aandacht. Kan die route worden gekoppeld aan de eerste fase van het havo, in een bredere setting? Er is onlangs een boekje verschenen met verhalen, de succes-stories, van mensen die het mavo hebben gedaan. Maar daarbij wordt in de media, toch wel terecht, opgemerkt dat deze personen ook weer zijn opgeklommen via het doen van opleidingen in het hoger onderwijs. Juist de loopbanen die puur zijn terug te voeren naar het mavo en het zich verder ontwikkelen door het verwerven van non-formele kwalificaties zouden nu interessant zijn. Wie schrijft het?

Annex

Uit de Volkskrant – 30-1-23

Opinie: Gelijke kansen? Verleng het vmbo dan tot vijf jaar, het mbo weer tot vier en de havo tot zes jaar

Minister Dijkgraaf wil graag dat meer jongeren het mbo kiezen. Oké, maar geef het beroeps- onderwijs dan een forse opfrisbeurt zodat het zich kan meten met het kwalitatief betere hoger onderwijs en echt gelijke kansen kan bieden, menen drie (oud-)onderwijsbestuurders.

Jan van Zijl en Paul Rosenmöller en Frans Leijnse

Minister van Onderwijs Robbert Dijkgraaf stelt dat 'niet iedereen steeds maar hoger en hoger opgeleid wil worden: een mbo-opleiding is ook prachtig!' Dat laatste is zeker waar, maar het eerste gaat eraan voorbij dat de helft van de jongeren niet eens de kans krijgt hoger opgeleid te worden. 50 procent aan een universiteit of hogeschool. De kans om daar te komen is echter zeer ongelijk verdeeld over de diverse sociale milieus. Hoe lager het opleidingsniveau en het inkomen van de ouders, hoe kleiner de kans dat een kind de universiteit of hogeschool haalt.

Minder aanleg en steun van thuis spelen een rol bij deze kansverdeling, maar de grootste rol speelt de inrichting van het voortgezet onderwijs: er is lang en kwalitatief goed onderwijs voor kinderen in het vwo, er zijn kortere en smallere trajecten voor de vaak minder welvarende leerlingen in havo, vmbo en mbo. Zo versterkt het onderwijsstelsel de bestaande sociale ongelijkheid.

De jongeren die universiteit of hogeschool niet bereiken, komen overwegend uit gezinnen waar de ouders minder opleiding hebben en het inkomen bescheiden is. Hun onderwijs raakt in kwaliteit verder achterop bij het hoger onderwijs dat zich steeds verder ontwikkelt. Dat versterkt de kansongelijkheid en maakt de overstap van deze groep naar het hoger onderwijs nog moeilijker.

Onvoldoende besef

In de politiek is er onvoldoende besef dat ons land niet alleen moet koersen op goed hoger onderwijs, maar dat de kwaliteit van de basis in vmbo, havo en mbo minstens zo belangrijk is. Om de maatschappelijke tweedeling een halt toe te roepen, en om op de arbeidsmarkt duurzame inzetbaarheid van toekomstige werknemers te waarborgen. Mooie woorden uit Den Haag over het belang van vakmanschap en beroepsopleiding zijn terecht, maar helpen niet als de politiek niet bereid is in de nieuwe regeerperiode allereerst fors extra te investeren in vmbo, havo en mbo. Ondanks de onvoldoende middelen, presteren docenten in havo, mbo en vmbo zeer behoorlijk. Desondanks is Nederland bij een aantal cruciale basisvakken internationaal achterop geraakt. Denk aan Nederlands, leesvaardigheid, rekenen/wiskunde en burgerschap. Vakken die in het vwo op peil worden gehouden, maar voor havisten, vmbo'ers en mbo'ers, gelet op het aantal beschikbare uren, kennelijk niet zo belangrijk worden geacht. Snelle voorbereiding op een beroep en vakkennis krijgen de nadruk; waarbij opgemerkt mag worden dat de vakbekwaamheid ruim op orde is. Niettemin is het onderwijstype smaller, de opleiding korter, de ruimte voor algemene vorming kleiner en zijn de docenten minder opgeleid en worden minder betaald dan in het vwo.

Hogere eisen

Politici en beleidsmakers vergeten dat niet alleen de universiteiten maar ook de arbeidsmarkt en de hogescholen, waar mbo'ers en havisten met hun diploma terechtkomen, steeds hogere eisen stellen. Met alleen smalle vakkennis komt in onze hightechsamenleving niemand meer uit de voeten. Voor toelating tot de hogeschool en voor banen in het middenkader worden meer taalvaardigheid en sociale competenties gevraagd. Ook voor deze jongeren legt de samenleving de lat steeds hoger.

In de huidige situatie krijgen kinderen die van thuis de meeste bagage hebben meegekregen, ook het meeste en beste, door de overheid bekostigd, onderwijs. Dat begint met zes jaar vwo en daarna nog eens vijf jaar universiteit. Op het vmbo krijgen leerlingen slechts vier jaar, waarna ze in maximaal drie jaar mbo naar de arbeidsmarkt worden geduwd. Dan hebben ze wel voldoende vakkennis, maar onvoldoende geletterdheid, culturele vorming en verantwoordelijk burgerschap.

Verlenging opleiding

Om deze leerlingen een eerlijke kans te geven is het noodzakelijk het vmbo te verlengen naar vijf tot zes jaar en de algemeen vormende vakken te versterken (mavo-plusniveau), met een aangepaste didactiek en meer praktijkleren om ze te blijven boeien. Om dezelfde reden moet ook de havo van vijf naar zes jaar worden uitgebreid, om meer ruimte te geven voor Nederlands, wiskunde, vreemde talen en burgerschap. Het mbo zou weer van drie naar vier jaar moeten gaan, met veel meer ruimte voor de algemene vakken en persoonlijkheidsvorming.

Een gezamenlijke onderbouw in het voortgezet onderwijs voor 12-15/16 jarigen zou veel kansenongelijkheid verminderen, maar is een conservatief politiek taboe. Nederland is internationaal een grote uitzondering met de veel te vroege selectie op 12-jarige leeftijd. Die selectie is gebaseerd op een schooladvies dat lang niet altijd een goede voorspellende waarde heeft, maar wel bepalend is voor de opleidingskansen. Een grote coalitie van bijna alle onderwijsorganisaties bepleitte een doorbraak in januari 2020 (Toekomst van ons Onderwijs). Maar in het onderwijsbeleid wordt dit door de Oeso (die de positie van het Nederlands onderwijs vergelijkt met die in andere landen) herhaaldelijk afgegeven signaal genegeerd. De kansenongelijkheid groeit.

Kwaliteitsimpuls

Als we geen afscheid nemen van de verschillende schooltypen, zorg dan in ieder geval dat alle leerlingen gelijke kansen krijgen om hun talenten te ontplooiën. En begin met een substantiële kwaliteitsimpuls bij het vmbo waar 40 procent (!) van alle leerlingen zit, en vrijwel alle kinderen uit de kwetsbaarste milieus, met achterstanden in de essentiële vaardigheden Nederlands, rekenen, culturele vorming en burgerschap.

Kansenongelijkheid heeft alles te maken met de grote kwaliteitsverschillen tussen de schoolsoorten, die voortkomen uit de grote verschillen in financiële ruimte. Investeren in hoger onderwijs is prima, maar wie niet minstens zoveel investeert in de leerlingen en studenten van vmbo, havo en mbo vergroot de kloof in de samenleving.